

DOI No: <http://dx.doi.org/10.14225/Joh1237>

Geliş Tarihi: 05.03.2018

Kabul Tarihi: 02.04.2018

AMASYA SARAÇHANE CAMİİ

Emine Saka AKIN*

Canan HANOĞLU**

Aygün KALINBAYRAK ERCAN***

Elif BAŞARAN****

Öz

Amasya kent merkezinde bulunan ve 1372 yılına tarihlendirilen Saraçhane Camii dikdörtgen plan üzerinetaş ve tuğla malzemeden inşa edilmiş olup bahçesinde küçük bir haziresi vardır. Kültürel mirası oldukça zengin olan Amasya kentinde bulunan birçok caminin erken tarihli biridir. Amasya kentine ait Gabriel (1934) tarafından hazırlanmış kent haritasında bulunan ve eski fotoğraflarda kent kimliğinde fark edilebilen yapı günümüzde etrafında bulunan yapılar arasında kalmış ve algılanması güçleşmiştir. Mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde bulunan camii birçok kez onarım geçirmiştir. Ancak bu onarımlarda oldukça niteliksiz ekler eklenmiş ve yapının orijinalliği bozulmuştur.2008 yılında Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından yapılan onarım sırasında yapı özgünlüğüne kavuşturulmaya çalışılmıştır. Güncel literatürdeSaraçhane Camii ile ilgili bilgiler künye bilgisi ile sınırlıdır. Bu anlamda yapının belgelendirilerek literatüre kazandırılması, mimari ve teknik özelliklerinin ortaya konulması kültürel mirasın geleceğe taşınması noktasında önem kazanmaktadır. Bu bağlamda makalenin konusunu oluşturan yapının mimari ve süsleme özellikleri

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Bozok Üniversitesi Mimarlık Bölümü. Makaleye konu alan yapının rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri çizimleri Yrd. Doç. Dr. Emine Saka Akın, Arş. Gör. Aygün Kalınbayrak Ercan ve Arş. Gör. Elif Başaran ile birlikte Tokat Teknopark bünyesinde Archtech Mimarlık Restorasyon Danışmanlık Ltd. Şti kapsamında gerçekleştirilmiş ve Samsun Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu tarafından 22. 11. 2017 gün ve 4840 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

**Dr. Öğr. Üyesi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü.

***Arş. Gör. Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi Mimarlık Bölümü.

****Arş. Gör., Gaziosmanpaşa Üniversitesi Mimarlık Bölümü.

tanıtılacak, özđün sosyal ve fiziksel özelliklerinin yanı sıra, günümüze dek geçirdiği süreç, en son yapılan onarım sonrası sosyal yapısı, dokusu, bugünkü durum ve sorunları da değerlendirilerek analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Restorasyon, Kültürel Miras, Saraçhane Camii, Amasya.*

Amasya Saraçhane Mosque

Abstract

Saraçhane Mosque, which is located at the city center of Amasya and dated to 1372 is built out of cut stone and brick on a rectangular-plan base and includes a small cemetery in its courtyard. It is one of the earliest mosques in Amasya which is rich with cultural heritage. The building, which appears in the city plan prepared by Gabriel (1934) and can be identified within the urban identity in old photographs, currently remains surrounded with buildings and is hardly discernable. The mosque, whose ownership is represented by The Directorate General of Foundations, has undergone several repairs. During the early repairs, poor quality additions were built and the authenticity of the building was destroyed. However, its authenticity was tried to be restored during the restoration which was finished in 2008. In current literature, the information about Saraçhane Mosque is restricted to inventory data. In this respect, the inclusion of Saraçhane Mosque to the literature by documenting it and the exposure of its architectural and technical features are essential for the transmission of cultural heritage to the next generations. In this context, in this article, the architectural and decorative features of the building in question will be introduced, and in addition to the original social and physical characteristics of the building, the process the building underwent until today, its social structure and fabric following the restoration, its current situation and problems will be evaluated.

Key Words: *Restoration, Cultural Heritage, Saraçhane Mosque, Amasya.*

Giriş

Amasya’da son yıllarda yapılan yüzey araştırmalarında Paleolitik Çağ’ın sonlarından itibaren kentte yerleşimin olduğu görülmüştür.¹ Bu dönemden günümüze kadar birçok devletin egemenliğinde bulunan Amasya, Hititler’den itibaren önemli bir merkez konumunda bulunmuştur. Kent, Pontus Krallığı’na başkentlik yaptığı dönemde iyice gelişmiş, önemini Roma ve Bizans devrinde de sürdürmüştür. 1075 yılında Amasya’da, Danişmend egemenliğiyle birlikte yeni bir dönem başlamış ve sonrasında Selçuklular, İlhanlılar, Eratna Beyliği ve Amasya Beyliği egemenliğini sürdürmüştür. Son olarak kent, Osmanlı

---

¹ Celal Özdemir, *Amasya Kalesi ve Kral Kaya Mezarları*, Kendi yayını, Ankara, 2001.

Amasya Saraçhane Camii

İmparatorluğu dönemi ile bölgede önemli bir merkez olmuştur. Bu dönemde Çelebi Mehmet devrinde, bozulan Anadolu birliğinin yeniden kurulmasında Amasya, önemli görevler üstlenmiştir. Kurtuluş Savaşı sırasında da 22 Haziran 1919'da, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları tarafından imzalanan Amasya Tamimi'nde alınan kararlar, bağımsızlığa giden yoldaki ilk basamak olmuştur.²

Doğal yapı olarak kent merkezinden geçen Yeşilırmak ve her iki kenarındaki yüksek kayalıklı dağlar, kentin fiziksel gelişiminde önemli etkenler olmuştur. İki dağ arasında bulunan vadi içerisinde doğu-batı doğrultusunda arazinin elverdiği oranda kent gelişmiştir (Fotoğraf 1). Amasya, Yeşilırmak'ın kuzeyinde bulunan yüksek kayalıklı dağlardaki Kalesi, Kaya Mezarları ve nehrin kenarındaki geleneksel dokusuyla kendine özgü bir kent kimliği oluşturmuştur.

17.yüzyıl başından itibaren meydana gelen sel, yangın ve deprem³ gibi afetler ve bunun yanı sıra yol yapımı gibi imar faaliyetleri de Amasya kentinin mekânsal oluşumunu etkilemiştir. Ayverdi'nin (1972), Hüsameddin Efendi'ye dayanarak verdiği bilgiye göre, Amasya'nın gördüğü ilk felaket Ehl-i Salib'in H. 490 (1097) yılındaki üç aylık işgalidir. Bu dönemde ne kadar kilise, piskoposhane, Komnen sarayı varsa yıkılmıştır. Yine aynı kaynakta, Amasya'da bulunan eserlere zarar vermiş olan depremler, yangınlar ve sellerde söz edilmektedir.⁴ 1. Derece deprem kuşağındaki Amasya'nın 20. yüzyılda yaşadığı en büyük depremler 1939 ve 1943 yılları depremleridir. Amasya, günümüzde de çeşitli aralıklarla sallanmaktadır. 1915 yılında meydana gelen yangında ise kısa süre içinde şehrin yaklaşık üçte biri yanmıştır (Fotoğraf 2). Bu alan halk arasında yangın yeri olarak adlandırılmış olup uzunca bir süre boş kalmıştır. Bu yangında birçok sivil mimarlık örneği de yok olmuştur. Ayrıca zaman zaman taşan Yeşilırmak sularının, kıyıya yakın eserleri tahrip ettiği de bilinmektedir. 1948 yılından 1968 yılına kadar ise 12 kez ırmak taşkını olmuştur. Bugün

---

² Ersel Oltulu, “Amasya'nın Anıtsal Eserleri ve Hızır Paşa Külliyesi Restitüsyon ve Koruma Önerisi”, (Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı), İstanbul, 2006, s. 7.

³ Kani Kuzucular, “Amasya Kenti'nin Fiziksel Yapısının Tarihsel Gelişimi”, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul, 1994, s. 7-97.

⁴ Ekrem Hakkı Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Çelebi ve II. Sultan Murad Devri 806 – 855 (1403 – 1481) II*, İstanbul Fetih Cemiyeti İstanbul Enstitüsü, İstanbul, 1972.

Amasya’da bulunan sivil mimarlık örnekleri ve anıtsal eserler, bütün bu felaketlerden sağ çıkabilmiş eserlerdir.⁵

19. yüzyılda Sivas Eyaleti bünyesindeki önemli sancaklardan olan Amasya, özellikle mutasarrıf Ziya Paşa’nın 1863 yılında başlayan ve 1,5 yıl süren mutasarrıflığı sırasında önemli imar faaliyetlerine sahne olmuştur.⁶ Bu dönemde Yeşilırmak Nehri boyunca yapılan yollar birçok sivil ve anıtsal mimarinin yok olmasına neden olmuş venehrin kıyısında karşılıklı olarak bulunan evlerin birçoğu yıkılarak geniş yollar açılmıştır (Fotoğraf 3). Böylece geleneksel kent dokusu imar faaliyetlerinin olumsuz etkileri ile karşı karşıya kalmıştır. Daha sonra kentte 1945, 1966, 1981 yıllarında imar planı yapılmıştır.⁷ Bütün imar planları kent sınırlarının genişlemesi dışında tarihi doku ve anıtlarda bozulmalara sebep olmuş, yol açma ve genişletmeleri, beraberinde yüksek yapılaşmayı getirmiştir. Özellikle yol kenarlarında 5-6 kata izin verilmesi ırmağa paralel yüksek yapıların oluşmasına neden olmuştur. Bu da tarihi kent peyzajını büyük ölçüde zedelemiştir.⁸ Günümüzde niteliksiz yapılaşma ve büyük kamu binaları, her kentte olduğu gibi Amasya’da da şehir silüetinin hâkim elemanları olmuşturlardır.

Gabriel (1934)⁹ planında bulunan (Şekil 1), günümüze gelebilmiş 13.yüzyıl öncesine tarihlenen tek eser Fethiye Camii’dir. Burmalı Minare Camisi (1237-47) ve Gökmedrese Camii (1267) 13. yüzyıl, Bimarhane (1308-1309) ve Saraçhane Camii (1372) 14. yüzyıl eserleridir. 15. yüzyıl eserleri sayıca fazladır. Çilehane (1413), Bayezid Paşa (1414), Yörgüç Paşa (1430), Kılari Süleyman Ağa (1484), Sofular (1485), Gümüşlü (1485), Mehmed Paşa (1486) camileri, II. Bayezid Külliyesi (1481- 1486), Kapu Ağası Medresesi (1489), Kumacık Hamamı (1494) ile Ayas Ağa Cami ve Medresesi (1495) bu dönem eserleridir. Pir Mehmed Çelebi Camii’nin de 15. yüzyıl yapısı olduğu

⁵ Mehmet Çağlar Meşhur, “*Tarihi Çevrelerin Korunması Sürecinde Yeni Yaklaşımlar, Amasya Kenti, Yaliboyu Evleri Örneği*”, (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Ana Bilim Dalı), Konya, 1999.

⁶ Abdullah Uçman., “*Ziya Paşa*”, *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, C. II, İstanbul, 1999, s. 701-703.

⁷ *Amasya Merkez Koruma Amaçlı İmar Planı – Plan Raporu*, İlke Planlama Ltd., 2010, s. 1-48.

⁸ Gediz Uruk, *Amasya’nın Türk Şehir Dokusu ve Yapılarının Analiz ve Değerlendirilmesi*, (Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı), Ankara, 1994, s. 54.

⁹ Albert Gabriel, , *MonumentsTurcsd’Anatolie II Amasya – Tokat – Sivas*, E.dBoccard, Paris, 1934.

Amasya Saraçhane Camii

tahmin edilmektedir. Bülbul Hatun Camii (1510) 16. yüzyıl eseri iken, Şirvanlı Camisi ise 19. yüzyıl eseridir.¹⁰

Son yapılan onarımla orijinal hale getirilen Saraçhane Camii Amasya’da erken dönemli bir cami olup pek çok onarımla ve değişiklikler geçirerek günümüze kadar gelebilmiştir. Bu çalışmada yapının günümüze gelene kadar ki süreci hem alan hem de literatür çalışmaları ile irdelenerek değerlendirilmiştir.

1. Yapının Konumu ve Tarihçesi

Saraçhane Camii, Amasya İli, Merkez İlçesi, Ziya Paşa Bulvarı’nda yer almaktadır¹¹ (Fotoğraf 4). Yapı, Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu tarafından 05.05.1992 tarih ve 2364 sayılı karar, hazire alanı ise 09.04.1992 tarih ve 1732 sayılı karar ile tescillenmiştir.¹²

Kitabesi bulunmayan Saraçhane Camii, Amasya Emiri Şadgeldi Paşa¹³ tarafından tahminen 1372 tarihinde yaptırılmıştır. İlk yapıldığında “Şadgeldipaşa Camii” adıyla bilinen cami, Çelebi Sultan Mehmet devrinde, çevresinde o zamanın sanat erbabından olan saraçların bulunmasından dolayı Saraçhane Camii adını almıştır.¹⁴ Öney, bu caminin 1399 civarında yaptırıldığını belirtmiştir.¹⁵

---

¹⁰ Oltulu, agt, s. 4-15.

¹¹ <http://www.amasya.gov.tr>. 17.09.2016.

¹² T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu, 05.05.1992 Tarih, 2364 sayılı Tescil Kararı.

T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu, 09.04.1992 Tarih, 1732 sayılı Tescil Kararı.

¹³ Bu zat Amasyalıdır ve Amasya’nın Selçuklu devleti emirlerinden ve aynı zamanda büyük âlimlerindedir. Tahsilini meşhur Mevlana Abdülmelik’ten tamamlamıştır. Şadgeldi Amasya emiri iken bir aralık hırslı elini Amasya’ya uzatmak isteyen Sivas emiri olup aslen Kayserili olduğu anlaşılan Kadı Burhaneddin’in (Gaddar Kadı) elinde şehit edilmiştir. H. 782’de (1380 M.) Abdulaziz Esterâbâdi tarafından yazılan “Bezmi-Resm” adındaki eserde buna dair önemli açıklamalar verilmiştir. Yalnız Milletvekili İsmail Hakkı Bey tarafından yazılan “Kitabeler” adlı eserde bu konuda biraz bilgi vardır. Paşa’nın vefatının H. 783 (1381 M.) yılında olduğunu yazar. Şadgeldi Paşa, Hac görevini yerine getirmiş olmalı ki, genellikle kaynaklarda Hacı Şadgeldi diye yazar. Paşa memleketi olan Amasya’yı korumak için çok çalışmış ve gerçekten memleketi başkalarının saldırılarına karşı çok savunmuştur. Şadgeldi Paşa’nın Recep Mahallesinde ve kardeşi Hafız Nâmi Efendi’nin evinin bitişiğinde H. 776 (1374 M.) yılında yaptırdığı bir çeşmesi bulunmaktadır. bkz. Osman Fevzi Olcay (Sadeleştirilen Harun Küçük, Kurtuluş Altunbaş), Amasya Şehri, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları No: 14, Temmuz 2010, s. 69-70.

¹⁴ Ahmet Demiray, *Resimli Amasya (Tarih, Coğrafya, Salname-Kılavuz ve Kazalar)*, Ankara, 1954, s. 60; *Türkiye’de Vakıf Abideler ve Eski Eserler I*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları,

Yapı, ilk yapıldığı dönemde kare planlı olarak inşa edilmiş olup sonradan yapının batısına eklenti yapılarak dikdörtgen planlı olmuştur.¹⁶ Sonradan yapıya eklenen kısmın tarihi hakkında kesin bilgi bulunmamaktadır. Çelebi Sultan Mehmed'in (1389-1421) bu mahallede yaptırmış olduğu saraçhane dükkânları nedeniyle buradaki cemaatin fazlaşmış olması ve daha büyük bir ibadet mekânına ihtiyaç duyulduğu düşünülebilir. Ancak batıdaki mekânın bu sıralarda eklenmiş olduğu düşünülse de Evliya Çelebi'nin bu yapıdan mescid olarak bahsetmesi, yapının 17. yüzyılda tek mekânlı olduğunu göstermektedir. H. Hüsameddin (1986)¹⁷, yapının önüne 1147/1734'de Amasya kadısı Çetin-zade el-Hac Ahmed Efendi'nin bir şadırvan yaptırdığını, 1171/1758'de de Sabık kol kethüdası Zorlu-zade el-Hac Mehmed Ağa ve ayandan el-Hac Osman Ağa'nın dükkânlar vakfedip kürsü şeyhliği oluşturduğunu veren bilgileri, bu mekânın bu sıralarda eklenmiş olabileceği düşüncesinin daha doğru olduğunu göstermektedir.¹⁸ 1860-1911 yıllarına ait en eski fotoğraflarında cami dikdörtgen planlıdır. 1860'lı yıllarda Yeşilirmak Nehri kıyı boyunca yapılan yol çalışmasında caminin bahçesi küçültülerek, hem kuzeyinden hem güneyinden yollar geçirilmiştir (Fotoğraf 5).

Yapı zaman içerisinde birçok kez deprem etkisi ile hasara uğramış ve tamir edilmiştir. 1939'daki büyük depremde hasar gören cami, 1948 yılının Haziran ayında tamamlanan restorasyondan sonra ibadete açılmış,¹⁹ 1951'de Tevhide Arpacıoğlu tarafından onartılmıştır.²⁰ Urak'ın "Amasya'nın Türk Şehir Dokusu ve Yapılarının Analiz ve Değerlendirilmesi" başlıklı, 1994 tarihli tez çalışmasında, 1951 yılı onarımında bahçenin bir duvarla çevrilerek kuzey duvarına bir çeşme yapıldığı, 1977 yılı onarımında son cemaat yerinin camekânla kapatıldığı, mihrap, kemer, pencere ve tromplarda bulunan bazı motiflerin boyandığı, minberin değiştirildiği, batı mekânında bulunan mihrabın kaldırıldığı ve minarenin yıkılmış olan petek ile külâhının yeniden yapıldığını belirtmiştir²¹ (Fotoğraf 6, 7),

---

Ankara, 1983, s. 242; Hüseyin Menç, *Tarih İçinde Amasya*, T.C. Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara, 2014, s. 90.

¹⁵ Gönül Öney, *Beylikler Devri Sanatı XIV.-XV. Yüzyıl (1300-1453)*, Ankara, 1989, s. 10.

¹⁶ Demiray, age, s. 60; Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler I, s. 242; Menç, age, s. 90.

¹⁷ Hüseyin, Hüsametdin, H., *Amasya Tarihi, Mukaddime*, C.1, Hikmet Matbaa-i İslamiyesi, Dersaadet, 1986.

¹⁸ Urak, agt, s.64.

¹⁹ Menç, age, s. 90.

²⁰ Demiray, age, s. 60.

²¹ Urak, agt, s. 58.

Daha sonraki yıllarda yapıya yapılan ekler sonrası en son Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 2008 yılında restorasyonu yapılmıştır. Restorasyon öncesinde caminin içinde üst katta muhdes ahşap merdivenle çıkılan ahşap döşemeli kadınlar mahfili eklenmiş; minber, kadınlar mahfili, pencere üst söveleri ve duvarlar pencere altlarına kadar yağlı boya ile boyanmış; dışarıda bulunan son cemaat yeri muhdes ahşap malzeme ile kapatılmıştı. İç mekânda bulunan kalem işleri yapının duvarlarından gelen nemden dolayı oldukça kötü durumda olduğundan önceki onarımlarda bir kısmının üzerleri boyanarak kapatılmış, bir kısmı da orijinaline uygun olmayan şekilde yenilenmişti (Fotoğraf 8, 9).

2. Yapının Mimari Tanımlanması ve Süslemeleri

Amasya İli, Ziya Paşa Bulvarı, Dere Mahallesi'nde yola paralel doğu-batı doğrultusunda, dikdörtgen bir taban alanına oturan cami, bir avlu içerisinde yer almaktadır (Şekil 2). Avluya girişler, kuzey yönde avluyu çevreleyen duvarlar arasına açılan bir açıklıkla sağlanırken, güney yönde, taş ve tuğla malzemeden basık kemerli bir giriş kapısıyla sağlanmaktadır. Kuzey ve güneyinden geçen yollar arasında bu avlu aynı zamanda her iki yolu birbirine bağlayan bir yaya geçişi görevi de görmektedir(Fotoğraf 10, 11).

Caminin doğu duvarına bitişik, belli bir yüksekliğe kadar duvar ve duvarın üstüne eklenen demir korkuluklarla çevrelenmiş küçük bir hazire yer almaktadır. Yapının avlusunda kuzeyde yola cephe veren avlu duvarına bitişik abdest alma yeri ve batıda tuvalet eklentisi vardır (Fotoğraf 12, 13, 14). Abdest alma yerinde, muslukların yer aldığı duvar üzerinde tâlik hatla yazılmış beş satırlık bir kitabe yer almaktadır. Kitabe metni şu şekildedir:

- Mal müdürü utufetlü el-Hac Hüsni Bey
- Efendi'nin halilesi merhume ve mağfurlaha
- El-muhtac ila rahmeti rabbihilğafur
- Hafize Hanım'ın hayratıdır Ruh-i
- Şerifiçünlillahil Fatiha Sene 1265 (M. 1848-49)

Cami, ilk yapıldığında kare planlı, tek kubbeli bir plana sahipken, sonradan batı tarafına tek kubbeli bir mekânın daha ilavesi ile iki kubbeli hale gelmiştir. Birinci yapıya, batı duvarı açılarak iki mekânı birleştiren büyük bir kemer konmuş ve evvelce kare olan esas ibadet mekânı enine olarak

genişletilerek dikdörtgen bir hale gelmiştir.²² İlk yapıya göre kuzeybatı köşede beden duvarlarının üzerinde bulunan minare ikinci kubbeli mekânın ilavesi ile iki kubbe arasında kalmıřtır²³ (Şekil 3).

Camiye girişler, son cemaat yerinden sonra kuzey cephede yer alan taş kasalı ve basık taş kemerli, ahşap kanatlı iki ayrı kapıyla (kadınlar ve erkekler girişi) sağlanmaktadır (Fotoğraf 15, 16). Batıdaki girişin üzerinde bir kitabe yeri bulunmaktadır.

Kuzey cephe boyunca konumlandırılmış son cemaat yeri, zemine yerleştirilen dokuztaş kaide üzerinde yükselen ahşap dikmelere oturan sundurma çatı şeklinindedir. Çatının dış kısmı kurşun kaplı, iç kısmı ahşap kaplama düz tavan olarak yapılmıştır. Ön cephede altı açıklıktan oluşan son cemaat yerinin yan cepheleri birer açıklıklıdır (Fotoğraf 17). Avlu zemininden iki basamakla yükseltelen son cemaat yerinin kapı açıklıklarına denk gelen bölümler dışındaki diğer açıklıklarda belli bir yüksekliğe kadar ahşap korkuluklar bulunmaktadır. Zemin Kayseri Taşı olarak bilinen taş malzemeyle kaplıdır. Taş kaidelerin üzerine konulan ahşap dikmelerin kaidelerin tam merkezine oturmadığı, merkezden hafifçe kaydđđı görölmektedir. Son cemaat yeri orijinal değil sonradan ilave edilmiştir, birçok kez değişikliğe uğramıştır. Eski fotoğraflarda sekiz gözlü olduğu görölen son cemaat yeri, yine sundurma çatı şeklinindedir ve üstü oluklu kiremitle kaplıdır (Fotoğraf 18), (Şekil 4). Gönül Öney orijinal yapının son cemaatsiz bir yapı olduğunu belirtmiştir.²⁴

Asıl ibadet mekânı 19.70 m. x 11.10 m. ebadında iki kare mekânın birleşmesiyle oluşan dikdörtgen planlıdır. Bu dikdörtgen planın üzeri iki adet kubbe ile örtölüdür. Doğu-batı yönünde yan yana yerleştirilen iki kubbe, kuzey-güney yönünde yerleştirilmif, oldukça kalın ve geniş bir kemere oturmakta ve birbirlerinden ayrılmaktadır (Şekil 5, 6, 7, 8).

Kubbeler sekizgen bir kasnak üzerine oturtulmuştur ve kubbeye geçiş elemanları tromptur. İlk yapılan bölümde tromplar arasında kalan üçgen boşluklarda madalyonlar içerisinde mihrabın sağından itibaren sırasıyla; Allah (CelleCelalühü), Muhammed (Sallallahü Aleyhi Ve Sellem), Ömer (RadiyallahüAnh), Ali (RadiyallahüAnh), Osman (RadiyallahüAnh), Ebubekir (RadiyallahüAnh), Hüseyin (RadiyallahüAnh) ve Hasan (RadiyallahüAnh)

²² Demiray, age, s. 60; *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler I*, s. 242; Menç, age, s.90.

²³ Demiray, age, s. 60; *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler I*, s. 242; Öney, age, s. 10; Menç, age, s.90.

²⁴ Öney, age, s. 12.

yazıları yer almaktadır (Şekil 9). Kubbenin tam merkezinde yine kalem işiyle yapılmış bitkisel ve geometrik motiflerle hareketlendirilmiş bir madalyon daha yer almaktadır (Fotoğraf 19). Kubbe eteğinde ve kubbe kasnağı üzerinde yer alan sivri kemerlerin alınları üzerinde de geometrik motiflerden oluşan kalem işi süslemeler bulunmaktadır. Kemer alınları üzerindeki kırmızı, sarı ve mavi renkli birbirini takip eden bu süslemeler ve kubbe eteğini dolanan kahverengi renkli kuşak geometrik şekillidir. Sonradan eklenen bölümde kubbe ve geçişler günümüzdeki durumuyla sadedir.

İlk yapılan bölümün güney cephesinin ortasında yarım daire kesitli bir mihrap nişi bulunmaktadır. Alçı malzemeden yapılan ve kalem işleriyle bezelen mihrap, altı sıra mukarnaslı bir kavsaraya sahiptir. Yanlarda zeminden başlayıp kavsaranın başlangıç hizasına kadar uzanan birer gömme sütünce yer almaktadır. Oldukça sade olan sütüncelerin başlıkları kum saati formundadır. Mihrap, üç yönden önce iç bükey sade bir profil, daha sonra da kalem işleriyle bezeli geniş bir bordür kuşağı ile kible duvarından çıkıntılı olarak çevrelenmiştir. Bu bordür kuşağı, açık gri renkli bir zemin üzerinde birbiri ardına sıralanmış çiçekli kıvrık dal motifleri ile hareketlendirilmiştir. Dallar ve yapraklarda koyu yeşil renk hâkimken, çiçeklerde yavruağzının tonları kullanılmıştır. Bu alandaki bezemenin orijinal görüntüsünün izleri bize göre sol üst köşede görülmektedir. Kavsaranın her iki yanında yer alan köşe boşlukları da "s ve c" kıvrımlı hatlarla oluşturulmuş stilize birer vazo içinden gelişen kıvrık dal, yaprak ve çiçek motiflerinin oluşturduğu bir kompozisyonla hareketlendirilmiştir. Aynı renk tonlarının kullanıldığı bu kompozisyonda açık mavi ve beyaz renkli çiçekler de yer almaktadır. Mihrabın üst kısmını barok karakterli "s ve c" kıvrımlı geometrik hatlar, soyut dal ve yapraklardan oluşan alınlık çevrelemektedir. Üst tarafta aşağıya doğru sarkar pozisyonda bahar dallarını hatırlatan bitkisel motiflere yer verilmiştir. Alınlık formundaki bu bezemenin içinde bir de yazı kartuşu yer almaktadır. Burada, "**Küllemâ dehale aleyhâ Zekeriyye'-lMihrabe**" (Zekeriyya, Meryem'in bulunduğu mihraba her girdiğinde...) Al-i İmran, Suresi 3/37 Ayet-i Kerimesinin bir bölümü yazılıdır (Şekil 10). Aynı yazı mihrabın bize göre sol yan duvarı üzerinde de yazılıdır (Fotoğraf 20). Açık gri, yavruağzı ve beyaz rengin hâkim olduğu bu alanda (alınlıkta) yazı için siyah renk kullanılmıştır.

Mihrabın her iki yanında ahşap kapakları olan ve kitaplık olarak kullanılan birer niş bulunmaktadır. Bu ahşap dolapların üst kısmını kalem işi tekniği ile yapılmış, gri, yavruağzı ve konturlarda kahverenginin kullanıldığı

barok karakterli “s ve c” kıvrımlı soyut dal ve yapraklardan oluşan birer alınlık çevrelemektedir (Şekil 11, 12). Bu alınlık bezemesinin üstünde rozetler içinde mihrabın sağında “Allah”, solunda “Muhammed” yazıları yer almaktadır. Bu rozetleri “s ve c” kıvrımlı kuşaklar çevrelemektedir. Ahşap dolap kapakları üzerinde yer alan alınlık bezemesinin çok yakın benzerleri harimin doğu duvarı üzerindeki iki alt pencere açıklığı (orta ve sağ pencere) üzerine de işlenmiştir(Fotoğraf 22).

Ayrıca mihrabın karşı duvarında da (kuzey cephe) yer yer yazı izleri görölmektedir. Sadece“...Ali” ifadesinin okunabildiği yazılar oldukça silik durumdadır. Cami içerisindeki bahsi geçen bütün bu kalem işi bezemeler ve yazılar birçok kez değişikliğe uğramıştır. Eski fotoğraflar bu durumu açıkça göstermektedir.

Mihrabın batısındaki orijinal olmayan ahşap minber (1990’lı yıllarda eklenmiştir), oldukça sade bir görünüme sahiptir. Minberin 1940 yılına ait fotoğraflarından ahşap olduğu, fakat daha itinalı bir işçiliğe sahip olduğu anlaşılmaktadır²⁵ (Fotoğraf 23, 24).

Minberin bize göre sağ yanında kalan duvar üzerinde (kadınlar için ayrılan bölüme girişte kullanılan kapının karşı duvarında) “**Vemâ tevfiķi illa billah**” (Muvaffakiyet Allah’tandır) Hud Suresi11/88. Ayet-i Kerimesinin bir bölümü yazılıdır.

Cami içerisinde, kadınlar için sunta bölücüler yardımıyla yapının en batı kısmında muhdes bir bölüm oluşturulmuştur (Fotoğraf 25). 1994 yılında yapılan bir çalışmada her iki mekânın da kuzey duvarının önünde ahşaptan birer kadınlar mahfili olduğu belirtilmektedir²⁶ (Fotoğraf 26). Günümüzde yapının kuzeyinde kadınlar giriş kapısına bitişik ahşap muhdes elemanlarla bölünmüş görevli odası ve minare giriş kapısının olduğu bölümde ahşap korkulukla çevrelenmiş zeminden yükseltilmiş bir bölüm vardır (Fotoğraf 27).

Oldukça yüksek sayılan beden duvarları günümüze kadar birçok defa tamir görmüş, caminin bazı kısımları, bu arada duvarların da bir kısmı yenilenmiştir.²⁷ Günümüzdeki durumu kesme taş ve tuğlanın birlikte kullanıldığı almaşık duvar örgü tekniğidir (Fotoğraf 28). Köşelerde düzgün blok taşlar kullanılmıştır. Duvarlar kirpi saçakla sonlanmaktadır. Daha önceleri güney ve doğu cephelerde kesme taş, diğer yerlerde moloz taşın kullanıldığı

---

²⁵Urak, agt, s. 55.

²⁶Urak, agt, s. 53.

²⁷*Türkiye’de Vakıf Abideler ve Eski Eserler I*,s. 243.

kaynaklarda verilen bilgiler arasındadır.²⁸ Yapının, doğu duvarı üzerinde kuzey-doğu yönüne yakın tarafta, dikdörtgen planlı dışa taşkın, moloz taştan yapılmış bir destek payandası mevcuttur (Fotoğraf 29). İç duvarlar beyaz alçı sıvalıdır ve yer yer kalem işleriyle süslenmiştir.

Silindirik gövdeli, tek şerefeli minare ilk yapının kuzey-batı köşesinde yer almaktadır. Batı yöne sonradan ilave edilen bölümden dolayı iki bölüm arasında kalmıştır. Tuğladan inşa edilen tamamı 21,97 m. yüksekliğindeki minarenin şerefesi taştandır, külahı kurşun kaplıdır. Minareye giriş günümüzde cami içerisinden sağlanmaktadır. Eski fotoğraflarda girişin dışarıdan olduğu görülebilmektedir. Minare basamakları tuğladandır ve üzerleri ahşap kaplıdır (Fotoğraf 30). Minare tabanının dışa bakan yüzeyinde (kuzey) mazgal bir pencere açıklığı bulunmaktadır. Minare gövdesi üzerinde doğuya bakan yönde çatıya açılan bir kapı açıklığı ve güneye bakan yönde mazgal bir pencere açıklığı yer almaktadır. Şerefeye açılan basık tuğla kemerli kapı açıklığı ise güneye bakmaktadır. Minare kaidesinin bittiği çizgide görülen duvar örgüsündeki fark yapının doğusu ile batısı arasında bir devir farklılığı olabileceğine işaret etmektedir.

Cami değişik dönemlerde çeşitli müdahalelere ve eklentilere uğrayarak günümüze kadar gelebilmiştir. Genel olarak cepheler yatayda üç kısma ayrılmıştı (Şekil 13, 14, 15, 16, 17). Göz hizasında bulunan lokma demir parmaklıklı taş sövelerin çevrelediği dikdörtgen pencereler ve bunların üzerinde yer alan sivri kemerli revzen pencereler birinci kısmı oluşturmaktadır. Bu kısmın üzerinden kubbe kasnağına kadar uzanan bölüm ikinci kısmı oluşturmaktadır. Son kısım ise ana mekânı örten kubbelerdir. Kubbe örtü sistemi dışarıdan tümüyle alaturka kiremitle (oluklu kiremit) kaplıdır (Fotoğraf 31). Saçaklar kirpi saçak türündendir. Kirpi saçaklar beden duvarında tek sıra, kubbe geçişleri ve kasnakta ise iki sıra şeklindedir (Fotoğraf 32). Kubbe altlarında saçak silmesine yakın yerlerde, duvar yüzeylerine oyulmak suretiyle yapılmış kuş evleri vardır (Fotoğraf 33). Beden duvarından ve kubbe saçaklarından, dışa taşkın şekilde yapılan ve yapıyı çepeçevre dolaşan kirpi saçaklar, üst üste üç farklı kotta kullanılan pencerelerin doluluk boşluk oranları cephe karakteristiğini belirleyen ana unsurlar olarak göze çarpmaktadır. Yapının güney cephesinde yola cephe veren duvardaki tuğla kemer izlerinin daha önce burada bulunduğu belirtilen saraç dükkânlarına ait olduğu tahmin edilmektedir (Fotoğraf 34). Batı cephe, doğu cephesinde olduğu gibi simetrik olup moloz

²⁸*Türkiye’de Vakıf Abideler ve Eski Eserler I*, s. 242;Menç, age, s. 90.

taştan inşa edilmiştir. Bu cephe ile yanındaki bina arasında 1.50 m. genişliğinde bir mesafe bulunmaktadır. Bu yüzden batı cephe algılanmamaktadır (Fotoğraf 35).

Yapının yaklaşık 110 cm. kalınlığındaki beden duvarları kesme taş ve tuğla almaşık örgü tekniği ile inşa edilmiştir. Bu beden duvarları taşıyıcı olup cami içerisinde herhangi bir taşıyıcı bulunmamaktadır. İki kademe halinde olan beden duvarlarının ilki +6.71 m., ikincisi +9.10 m. kotuna kadar yükselerek üzerlerinde kirpi saçaklı ve kiremit örtülü kubbeler ile sonlanmıştır.

3. Yapının Haziresi

Caminin doğu duvarına bitişik konumdaki hazire alanı günümüzde moloz taşlarla örölmüş çevre duvarı ve duvar üzerinde yükselen demir parmaklıklarla çevrelenmiştir. Bu alanda tarihi değeri taşıyan dört mezar yer almaktadır (Şekil 18). Mezarlar kuzeydoğu köşeden başlayarak aşama aşama güneydoğu köşeye doğru bir istikamet doğrultusunda incelenmiştir ve numaralandırılmıştır (Fotoğraf 36).

1 Nolu Mezar: Çatma lahit formundaki bu örnek bej tüften yekpare olarak kesilmiş iki kademeli dikdörtgen prizmadan ibarettir. Üstteki prizmanın köşeleri yumuşatılmıştır. Taşın yüzeyleri oldukça tahrip olmuştur, aşınmalar fazladır. Kuzeye bakan yüzeyde iki kuşak halinde kitabe yer almaktadır. Bunun dışında yüzeylerde herhangi başka bir yazı veya süsleme yer almamaktadır (Fotoğraf 37).

1 nolu kitabe metni şu şekildedir:

Allahümmeiğfirlehuverhamhu.....

Allâhü lâ ilâhe illâ hüvelhayyül kayyum.

2 Nolu Mezar: Çerçeveli mezar formundaki (mezar formu sonradan yapılmıştır) bu örnek baş ve ayak şahidesinden oluşmaktadır.

Baş şahide, sivri kemer biçiminde sonlandırılmış, alınlıklı ve yukarıdan aşağıya doğru daralan düşey dikdörtgen prizmal bir gövdeye sahiptir. Baş şahidenin mezara bakan yüzeyinde tâlik hatla yazılmış on bir satırlık bir kitabe bulunmaktadır. Kitabenin tamamı dalgalı kemer biçiminde sonlandırılmış bir silme ile çevrelenmiştir. Bu silmenin üst kısmı kitabe metninden bağımsız bir alan olarak değerlendirilmiştir. Bitkisel motiflerle hareketlendirilen bu alan alınlık görünümündedir. Alınlık, her iki tarafa simetrik olarak dağılan ve aşağıya doğru sarkan stilize yaprak motifleri ile hareketlendirilmiştir.

Amasya Saraçhane Camii

Ayak şahide, ters v biçiminde sonlandırılmış ve yukarıdan aşağıya doğru daralan düşey dikdörtgen prizmal bir gövdeye sahiptir. Şahidenin ön yüzeyine stilize edilmiş meyveli bir hurma ağacı motifi işlenmiştir. Dal, yaprak ve hurma motiflerinden oluşan bu bitkisel süsleme, aşağıda muhtemelen yuvarlak kemer, yukarıda ters “v” şeklinde sonlandırılmış silmelerin sınırladığı bir alan içerisinde şahidenin alt kısmından başlayarak gövde boyunca yükselmektedir. Gövde yüzeyini kaplayan hurma ağacı motifi, hurma dallarından ve hurma hevenklerinden oluşmaktadır. Alt kısımdaki hurma dallarının uçlarından ince birer dal motifi “s ve c” kıvrımları yaparak aşağıya doğru sarkmaktadır. Bu dalların uçlarında da hurma taneleri yer almaktadır.

H. 26 Zilkade 1265/ M. 13 Ekim 1849 tarihli mezara ait şahideler mermer malzemeden yapılmıştır (Fotoğraf 38), (Şekil 19).

2 nolu kitabe metni şu şekildedir:

Baki Hu

Men mate gariban fekadmateşehiden

Sadaka Resulullahkutbü'lârifin

Şeyh Edebalı ve Hayruddin Paşa

Neslinden çın İzniki Müteveffa Ali

Paşazâde merhum Sadık Bey'in

Kerimesi ve Amasya mal müdürüMüteheyiran-i

Hevacegan-ı Divanı-i Hümayundan Hacı

Hüsni Bey Efendi'nin zevcesi merhume

Cennet mekân Hafize Hanım Ruhuna Fatiha

Sene Fi 26 Zilkâde 1265

3 Nolu Mezar:Çerçeveli mezar formundaki (mezar formu sonradan yapılmıştır) bu örnek baş ve ayak şahidesinden oluşmaktadır.

Baş şahide, başlıklı ve yukarıdan aşağıya doğru hafifçe daralan düşey dikdörtgen prizmal bir gövdeye sahiptir. Şahidenin kenarları dalgalı biçimde yontulmuştur. Baş şahidenin mezara bakan yüzeyinde tâlik hatla yazılmış on beş satırlık bir kitabe bulunmaktadır. Kitabe, dal ve yaprak motifleri ile süslü, dalgalı hatlarla oluşturulmuş dar bir bordür kuşağı ile çevrelenmiştir.

Gövdenin üst köşelerine, ortada bir kurdele ile fiyonk atılarak birleştirilmiş birer çiçek dalı işlenmiştir.

Kalın ve silindirik bir boyun kısmı bulunan mezar taşı hotoz adı verilen, boyundan itibaren yay biçiminde genişleyen ve tepe kısmında çapları giderek

küçülen dilimlerin üst üste dizildiği hafif bombeli bir başlıkla sonlandırılmıştır. Boyun kısmında kabartma olarak stilize bir gül motifine yer verilmiştir.

Ayak şahide, sivri kemer biçiminde sonlandırılmış, alınlıklı ve yukarıdan aşağıya doğru daralan düşey dikdörtgen prizmal bir gövdeye sahiptir.

Şahidenin ön yüzeyine stilize edilmiş meyveli bir hurma ağacı motifi işlenmiştir. Dal, yaprak ve hurma motiflerinden oluşan bu bitkisel süsleme, şahidenin alt kısmından başlayarak alınlığa kadar yükselmektedir. Gövde yüzeyini kaplayan hurma ağacı motifi, hurma dallarından ve hurma hevenklerinden oluşmaktadır. Alt kısımdaki hurma dallarının uçlarından ince birer dal motifi “s ve c” kıvrımları yaparak aşağıya doğru sarkmaktadır. Alınlık, her iki tarafa simetrik olarak dağılan ve aşağıya doğru sarkan stilize yaprak motifleri ile hareketlendirilmiştir.

H. 9 Receb 1268 M. 29 Nisan 1852 tarihli mezara ait şahideler mermer malzemeden yapılmıştır (Fotoğraf 39), (Şekil 20).

3 nolu kitabe metni şu şekildedir:

Baki Hu

Ol şerifem Ayşe Siddıka Hanım duhterim
Elde oldukcasanurdum, sa'dolurdiehderim
Bin iki yüz elli dört tarihi, içre doğduğum
Beyt-i Mukaddesdemübarakgörki sonra ne olduğum
Oldu lebbeykzen icabet irci'i ve mesazene
Terk idübalem-i fenayı bakmadı hemazene
Derdimin dermanı, canım hem yüreğim paresi
Nevnihalimgitdi elden kaldı kalbdeyaresi
Gurbet içre fevt olanlar şübhesiz olur şehid
Ruhuna Seb'ulMesani okuyan olsun said
Sabıkan Harameyn-i şerifeynmüşettişi mevali-i
İzamdan merhum edneviessyyid Ali Remzi
Efendi'nin Kerimesi Şerife Siddıka Hanım Ruhuna Fatiha
Fi Sene 9 Receb 1268

4 Nolu Mezar: Çerçeveli mezar formundaki (mezar formu sonradan yapılmıştır) bu örnek baş ve ayak şahidesinden oluşmaktadır.

Baş şahide, başlıklı ve yukarıdan aşağıya doğru hafifçe daralan düşey dikdörtgen prizmal bir gövdeye sahiptir. Baş şahidenin mezara bakan yüzeyinde tâlik hatla yazılmış on satırlık bir kitabe bulunmaktadır.

Amasya Saraçhane Camii

Kalın ve silindirik bir boyun kısmı bulunan mezar taşı kısa yivli başlıklı, çapraz eğimde dilimli bir sarıkla sonlandırılmıştır.

Ayak şahide, ters v biçiminde sonlandırılmış yukarıdan aşağıya doğru daralan düşey dikdörtgen prizmal bir gövdeye sahiptir. Şahide üzerinde herhangi bir süsleme ögesi yoktur.

M.1871 tarihli mezara ait şahideler mermer malzemenen yapılmıştır (Fotoğraf 40), (Şekil 21).

4 nolu kitabe metni şu şekildedir:

Baki Hu

Kutbü'lârifin, gavsü'lvasılîn

Pir İlyas Kuddisesirrehu

Hazretleri'nin halifesi kibar

Meşahir-i evliyaullahdan

Şeyh Zekeriyya el halvet-i

Kuddisesirrehu Hazretleri'nin

Ruhi pürfütuhleriyçün

Şeyunlillahil Fatiha

Sene 871

4. Değerlendirme ve Sonuç

Kitabesinin sökülüş, vakfiyesinin ise bulunamamış olması dolayısıyla Saraçhane Camii'nin bani ve inşa tarihi konusunda kesin bir bilgi verilememektedir. İlk yapıldığında kubbeli, tek bir mekândan müteşekkil olduğu anlaşılan caminin minaresi kuzey-batı köşede yer almaktadır. Eski kayıtlarda "Cami-i Şad Geldi Paşa" ismiyle anılan yapının 773/ 1372'de medrese ve imaretle birlikte Amasya Emiri Hacı Şadgeldi Paşa tarafından yaptırıldığını belirtilen H. Hüsameddin, bu tarihin doğru olduğunu bugün var olmayan ancak o tarihe yakın yıllarda Çeribaşı Mahallesi'nde inşa edildiği bilinen Çeribaşı Mescidi ile arasındaki benzerlikten dolayı da teyit etmektedir.²⁹ Bu tipin Anadolu'daki ilk örnekleri Selçuklu Devri cami ve mescitlerinde, özellikle Konya ve civarında görülür. Beylikler devrinin en yaygın cami ve mescit tipi olan tek kubbeli örnekler, 14. ve 15. yüzyıl Anadolu'sunun her bölgesinde görülür. Büyük, küçük; anıtsal, basit; son cemaatli veya sadece kubbeli; minareli, minaresiz; bezemeli veya bezemesiz olarak çeşitli örnekleriyle karşılaşılmaktadır. Afyon Kubbeli Cami (1330), İznik Hacı Özbek

²⁹Urak, agt, s. 60.

Cami (1333), İznik Hacı Hamza Cami (1345), Bursa Alaaddin Cami (1335), İznik Yeşil Cami (1378-1398), Manisa İlyas Bey Mescidi (1362) bu plan tipine verilebilecek bazı önemli örneklerdendir.³⁰ Tek kubbeli cami plan tipi Beylikler döneminden sonra da uygulanmaya devam etmiştir. Mimar Sinan'ın bu tipte günümüze ulaşan 24 camisinin olduğu tezkirelerde kayıtlıdır.³¹

Camii, sonradan batı tarafına tek kubbeli bir mekânın daha ilavesi ile iki kubbeli hale gelmiştir. Birinci yapıya, batı duvarı açılarak iki mekânı birleştiren büyük bir kemer konmuş ve evvelce kare olan esas ibadet mekânı enine olarak genişletilerek dikdörtgen bir hale gelmiştir.³² Bu ikinci mekânın ne zaman eklendiği hakkında net bir bilgiye ulaşılammıştır. Çelebi Sultan Mehmet'in (1389-1421) bu mahallede yaptırmış olduğu saraçhane dolayısıyla, buradaki cemaatin fazlalaşmış olması, daha büyük bir ibadet mekânı gereği ile batıdaki mekânın bu sıralarda eklenmiş olabileceğini düşündürse de, Evliya Çelebi'nin yapıdan mescit olarak bahsetmesi, yapının 17. yüzyılda tek mekânlı olduğunu göstermektedir.³³ Günümüzdeki durumuyla caminin dikdörtgen şekilli bu planı Mescid-i Nebeviden itibaren devam etmekte ve birçok dönemde farklı örtü biçimleri ile karşımıza çıkmaktadır. Tokat Rüstem Paşa (Güdük Minare) Camii (15. yüzyıl), İstanbul Üç Mihraplı Mescit (Hoca Hayrettin Mescidi), (1469–78), Amasya Hatuniye (Bülbül Hatun) Camii (1510), Haseki Hürrem Sultan Camii (1539), Sivas Pular (Billur) Camii (18-19.yüzyıl) bu plan şemasıyla paraleldir. İstanbul Haseki Hürrem Sultan Camii (1539) ve Üç Mihraplı Mescit (Hoca Hayrettin Mescidi), (1469–78) tıpkı Saraçhane Camii gibi sonradan genişletilmiş örneklerdendir. Üç Mihraplı Mescit (Hoca Hayrettin Mescidi), inşa edildikten sonra cemaatin artması nedeniyle genişletilmiş ve genişletilirken iki mihrap daha eklenerek üç mihraplı olmuştur.³⁴

Yapının duvar örgüleri taş ve tuğlanın birlikte uygulandığı almaşık duvar tekniği Beylikler devri mimarisinde, Selçukluların tipik malzemesi olan taşın ve kubbelerle minarelerde kullanılan tuğlanın yerini birçok eserde taş-tuğla karışımının aldığı görülmektedir. Bu yapı tekniği özellikle Batı ve Marmara bölgesi beyliklerinde gelişmiştir. Beylikler devri öncesi Bizans mimari

³⁰ Öney, age, s. 4, 5, 6, 7.

³¹ Abdullah Kuran, “*Mimar Sinan'ın Camileri*”, Mimarbaşı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri, C.1, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1988, s. 189-190.

³² Demiray, age, s. 60; Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler I, s. 242; Menç, age, s. 90.

³³ Urağ, agt, s. 60.

³⁴ T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı, Fatih Müftülüğü, Fatih Camileri ve Mescidleri, Fatih Müftülüğü Yayınları, 2017, s.464.

Amasya Saraçhane Camii

örneklerinde yaygın bir şekilde kullanıldığı da bilinmektedir. İznik Nilüfer Hatun İmaretı (1388), Ankara Karacabey Türbesi (1484), Bursa Timurtaş Paşa Cami (1390) Yıldırım (1391-95) ve Muradiye (1425) Medreseleri gibi yapılarda bu iki malzemenin dengeli birleşimi görülmektedir.³⁵

Saraçhane Camii, iç eriden alçı ile sıvanmıştır. Duvar yüzeylerinde ve üst örtüde yer yer kalem işleri görülmektedir. Kalem işlerinin caminin inşa tarihinde yapılmadığı daha sonraki yıllarda yapıldığı düşünülmektedir. Çünkü Beylikler Devri kalem işi örneklerinden çok azı günümüze gelebilmiştir.³⁶ Bu süslemelerin çeşitli devirlerde yapılan onarımlarla yapıldığı, yenilediği ve karakter değiştirdiği eski fotoğraflardan gözlenebilmektedir (Fotoğraf 21,24). Yapıya ilk olarak 18. yüzyılın ikinci yarısından sonraki bir dönemde eklendiğini tahmin ettiğimiz bu süslemeler, batılılaşma döneminin karakteristik özelliklerini taşıyan örneklerdendir.

Saraçhane Cami haziresinde yer alan mezar taşlarının 1 numaralı mezar örneği dışındaki diğer örneklerde kullanılan mermer malzeme, taştaki işçilik ve bezemedeki zenginlik ile 19. Yüzyıl Osmanlı Dönemi mezar taşlarının genel özelliklerini her yönüyle yansıttığı görülmektedir. 1 numaralı örnek ise Selçuklu dönemi sanduka mezarlarına oldukça benzemektedir.

Amasya Saraçhane Cami, son cemaat yeri, pencereler, mihrap, minber ve mahfil gibi öğelerde yapılan değişiklikler, duvar yüzeyleri ve kubbelerdeki karakter değiştiren kalemişlerine rağmen plan şemasını korumuş ve döneminin özelliklerini ana hatlarıyla yansıtan bir camidir. Restorasyon sırasında yapıya yapılan nitelsiz ekler, orijinaline uygun olmayan boyalar kaldırılmıştır. Kaldırılan boyalar altında kalan orijinal kalem işlerine ulaşılarak yenilenmiştir. Günümüzde Amasya kentinin merkezinde, nehrin kenarında yoğun olarak kullanılan Saraçhane Camii, yapılan son onarımı sonrası orijinal haline kavuşmuştur. Ancak caminin her iki yanında bulunan yeni yapılar kent bütününde yapıyı baskı altına alarak tarihi niteliğini zedelemekteler.

---

³⁵ Öney, age, s. 31.

³⁶ Öney, age, s. 32.

KAYNAKLAR

Altaş, N., 2007. T. C. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü Tarafından Tescilli Yapılan Cami ve Mescitler, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Amasya İl Yıllığı, 1973. Amasya 1973.

Amasya Merkez Koruma Amaçlı İmar Planı – Plan Raporu, 2010. 1-48, İlke Planlama Ltd.

Ayverdi, E. H., 1972. Osmanlı Mi'mârisinde Çelebi ve II. Sultan Murad Devri 806 – 855 (1403 – 1481) II, İstanbul Fetih Cemiyeti İstanbul Enstitüsü, İstanbul.

CED Raporu, Amasya Valiliği Çevre ve Orman Müdürlüğü, Amasya, 20, 21,71,162,179, 2008.

Demiray, A., 1954. Resimli Amasya, Güney Matbaacılık ve Gazetecilik T.A.O., Ankara.

Doğanbaş, M., 2003. Sanatsal ve Kültürel Boyutlarıyla Amasya, Kendi Yayını, Ankara.

Doğanbaş, M., 2006. Amasya II. Bayezid Külliyesi, Amasya Valiliği Yayını, Amasya.

Erken, S., 1983. 1972 Türkiye'de Vakıf Abideleri ve Eski Eserler I, Ankara, Vakıflar Genel Müdürlüğü, 242-244.

Erturk, T., 1996. “Şehir Kimliği: Amasya Örneği”, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir Planlama Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 21-25.

Gabriel, A., 1934. MonumentsTurcsd'Anatolie II Amasya – Tokat – Sivas, E.dBoccard, Paris.

Hammer, J. V., (Tarih yok), Osmanlı Tarihi, (Çev., M. Ata), Milliyet Yayınları, İstanbul.

Hüsamettin, H., 1986. Amasya Tarihi, Mukaddime Cildi, 1, Hikmet Matbaa-i İslamiyesi, Dersaadet.

Kuran A., 1988. “Mimar Sinan'ın Camileri”, Mimarbaşı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri, C. 1 Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1988, s. 175-204.

Kuzucular, K., 1994. “Amasya Kenti'nin Fiziksel Yapısının Tarihsel Gelişimi”, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul.

Menç, H., 2014. Tarih İçinde Amasya, T.C. Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara.

Meşhur, M., Ç., 1999. “Tarihi Çevrelerin Korunması Sürecinde Yeni Yaklaşımlar, Amasya Kenti, Yalıboyu Evleri Örneği”, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 70-83.

Olçay, O.F., 2010. (Sadeleştirenler; Harun Küçük, Kurtuluş Altunbaş), Amasya Şehri, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları No: 14.

Oltulu, E., 2006. “Amasya’nın Anıtsal Eserleri ve Hızır Pasa Külliyesi Restitüsyon ve Koruma Önerisi”, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 4-15.

Öney, G., 1989. Beylikler Devri Sanatı XIV.-XV. Yüzyıl (1300-1453), Ankara.

Özdemir, C., 2001. Amasya Kalesi ve Kral Kaya Mezarları, , Kendi yayını, Ankara.

T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı, Fatih Müftülüğü, 2017. Fatih Camileri ve Mescidleri, Fatih Müftülüğü Yayınları, İstanbul.

T.C. Kültür Bakanlığı, 1991. Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu, 09.04.1992 Tarih, 1732 sayılı Tescil Kararı.

T.C. Kültür Bakanlığı 1992. Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu, 05.05.1992 Tarih, 2364 sayılı Tescil Kararı.

Türkoğlu, E., 2006. “Amasya İli, Hatuniye Mahallesi Geleneksel Yerleşim Dokusunun Analizi, Değerlendirilmesi ve Koruma Geliştirme Önerisi”, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Türkiye’de Vakıf Abideler ve Eski Eserler I, 1983. Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara

Uçman, A., 1999. “Ziya Paşa”, Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi, II, İstanbul, s. 701-703.

Urak, G., 1994. “Amasya’nın Türk Devri Şehir Dokusu ve Yapılarının Analiz ve Değerlendirilmesi”, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara.

URL-1 <http://www.haritamap.com/sehir/amasya>. 25.10.2016.

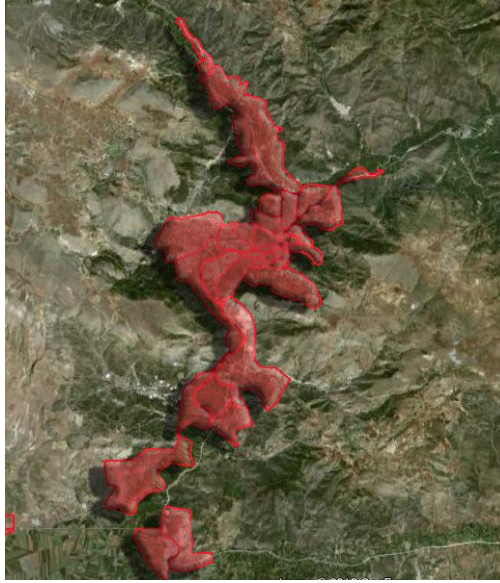
URL 2. <http://www.amasya.gov.tr>. 17.09.2016.

URL 3. <http://www.nufusu.com/il/amasya-nufusu>. 05.10.2016.

URL 4.
<https://www.google.com.tr/search?q=AMASYA+UYDU+GORUNTUSU&safe>
. 18.08.2016.

Vakıflar Genel M¼d¼rl¼đ¼ Tokat Vakıflar B¼lge M¼d¼rl¼đ¼ Fotoğraf Arşivi.

FOTOğRAFLAR

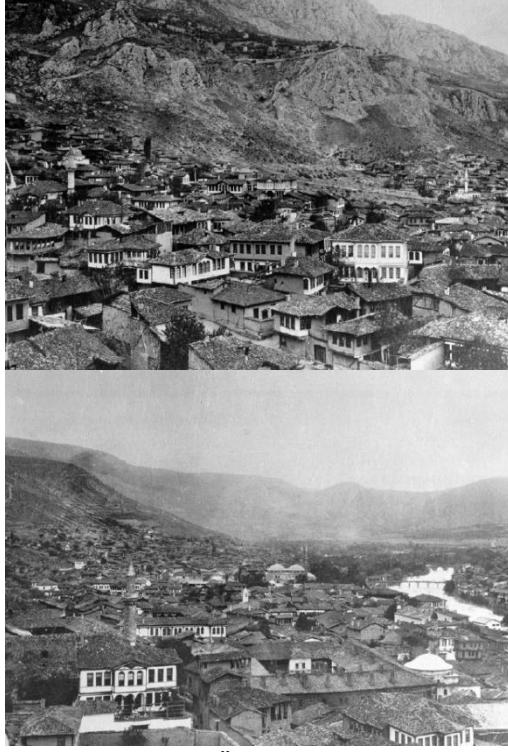

Fotoğraf 1. Amasya'da yerleşim dokusu³⁷

---

³⁷ URL 4. <https://www.google.com.tr/search?q=AMASYA+UYDU+GORUNTUSU&safe>.
18.08.2016.

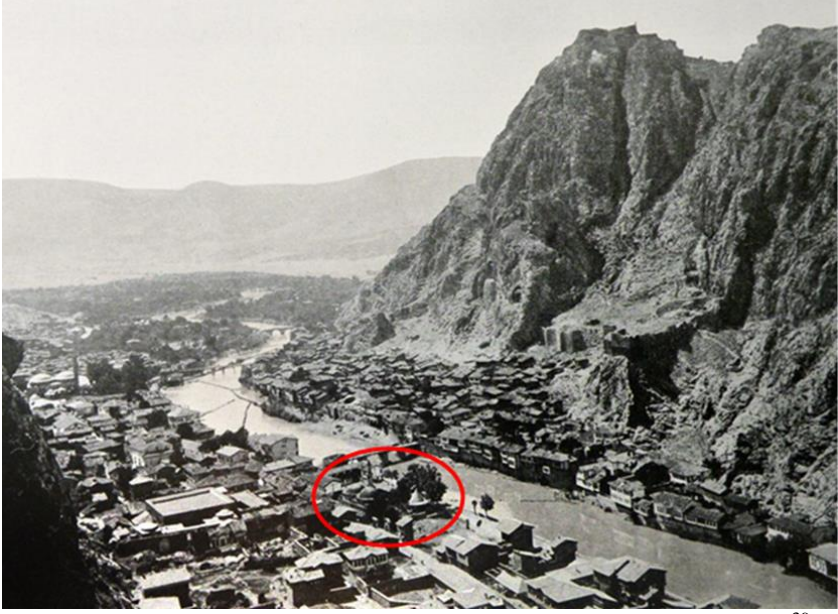
Amasya Saraçhane Camii

Fotoğraf 2. 1915 Yangını Öncesi Amasya Sivil Mimari Eserleri.³⁸

---

³⁸Ersel Oltulu, “Amasya’nın Anıtsal Eserleri ve Hızır Pasa Külliyesi Restitüsyon ve Koruma Önerisi”, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul, 2006,17.

Fotoğraf 3. Yeşilirmak Kenarına Açılan Yollar Açılmadan Önce.³⁹

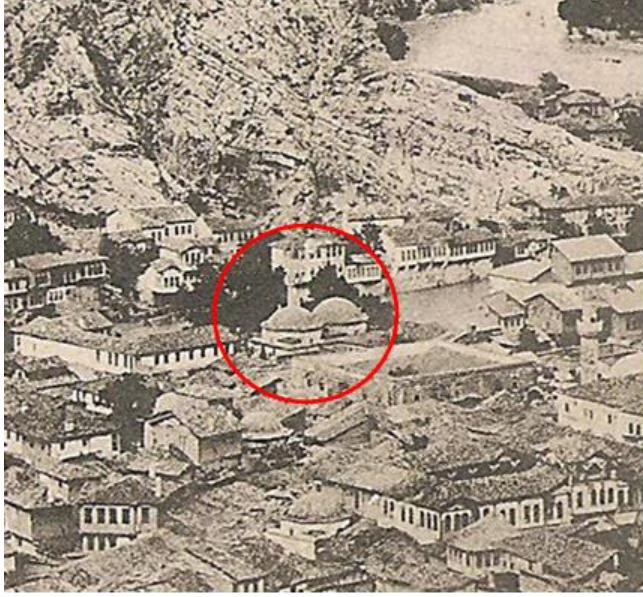

Fotoğraf 4. Saraçhane Camii ve Yakın Çevresi.⁴⁰

³⁹ Hüseyin Menç Fotoğraf Arşivi.

⁴⁰ <https://www.google.com.tr/search?q=AMASYA+UYDU+GORUNTUSU&safe>. 18.08.2016.

Amasya Saraçhane Camii

Fotoğraf 5. Saraçhane Camii 1860'lı Yıllar.⁴¹

Fotoğraf 6. 1940'lı Yıllar Kuzey Cephe, Yıkılmış Minare ve Son Cemaat Yeri.⁴²

⁴¹ Hüseyin Menç Fotoğraf Arşivi.

⁴² Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi.

Fotoğraf 7. 2008 Restorasyonu Öncesi Muhdes Kadınlar Mahfili.⁴³

---

⁴³Vakıflar Genel Müdürlüğü Tokat Vakıflar Bölge Müdürlüğü Fotoğraf Arşivi.

Amasya Saraçhane Camii

Fotoğraf 8. 2008 Restorasyonu Öncesi⁴⁴ve 2008 Restorasyonu Sonrası⁴⁵ Son Cemaat Yeri.

⁴⁴Vakıflar Genel Müdürlüğü Tokat Vakıflar Bölge Müdürlüğü Fotoğraf Arşivi.

⁴⁵Vakıflar Genel Müdürlüğü Tokat Vakıflar Bölge Müdürlüğü Fotoğraf Arşivi.

Fotoğraf 9. 2008 Restorasyonu Öncesi Kalemişlerinin Durumu.⁴⁶

---

⁴⁶Vakıflar Genel Müdürlüğü Tokat Vakıflar Bölge Müdürlüğü Fotoğraf Arşivi.

Amasya Saraçhane Camii

Fotoğraf 10. Saraçhane Camii Kuzey Cepheden Genel Görünüş.

Fotoğraf 11. Güneyde Yer Alan Avlu Kapısının Önden ve Arkadan Görünüşü.

Fotoğraf 12. Caminin Doğu Duvarına Bitişik Hazire.

Fotoğraf 13. Abdest Alma YeriFotoğraf 14. Tuvalet Eklentisi.

Amasya Saraçhane Camii

Fotoğraf 15. Erkekler Girişi⁴⁷

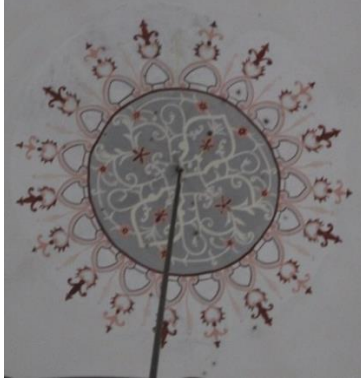
Fotoğraf 16. Kadınlar Girişi

Fotoğraf 17. Son Cemaat Yeri. Fotoğraf 18. Kuzey Cephe ve Son Cemaat Yeri (1940).⁴⁸

⁴⁷ Vakıflar Genel Müdürlüğü Tokat Vakıflar Bölge Müdürlüğü Fotoğraf Arşivi.

⁴⁸ Vakıflar Genel Müdürlüğü Tokat Vakıflar Bölge Müdürlüğü Fotoğraf Arşivi..

Fotoğraf 19. Tromplar Arasında Kalan Üçgen Boşluklar Üzerindeki Madalyonlu Yazılar ve Kubbe.

Fotoğraf 20. Mihrabın Doğu Tarafındaki Yazı.

Amasya Saraçhane Camii

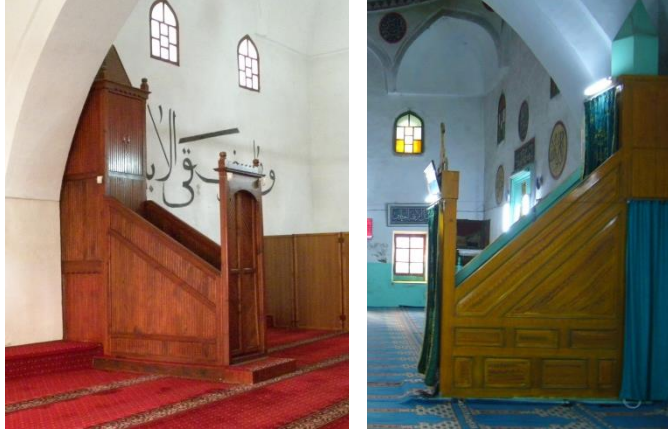

Fotoğraf 21.1990'da⁴⁹ ve Restorasyon Sonrası Mihrab.

Fotoğraf 22. Harim Doğu Cephe ve Pencereler Üzerindeki Kalem İşleri.

⁴⁹Vakıflar Genel Müdürlüğü Tokat Vakıflar Bölge Müdürlüğü Fotoğraf Arşivi.

Fotoğraf 23.1990'da⁵⁰ve Günümüzde Minber

Fotoğraf 24. 1940'lı Yıllarda Mihrap ve Minberin Bulunduğu Güney Duvar⁵¹

⁵⁰Vakıflar Genel Müdürlüğu Tokat Vakıflar Bölge Müdürlüğu Fotoğraf Arşivi.

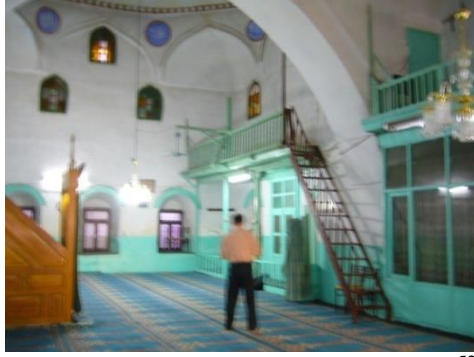
⁵¹Vakıflar Genel Müdürlüğu Tokat Vakıflar Bölge Müdürlüğu Fotoğraf Arşivi.

Amasya Saraçhane Camii

Fotoğraf 25.Harim Batı Cephe, Muhdes kadınlar bölümü.

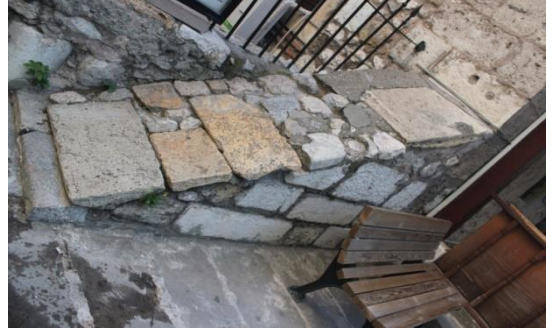

Fotoğraf 26.1990'da Kadınlar Mahfili.⁵²

Fotoğraf 27.Günümüzde Muhdes Görevli Odası ve Minare Giriş Kapısının Önündeki Bölüm.

⁵²Vakıflar Genel Müdürlüğü Tokat Vakıflar Bölge Müdürlüğü Fotoğraf Arşivi.

Fotoğraf 28. Almaşık Duvar Örgü Tekniği Fotoğraf 29. Destek Payandası.

Fotoğraf 30. Minare Basamakları.

Amasya Saraçhane Camii

Fotoğraf 31. Üst Örtü Kaplaması.

Fotoğraf32. Saçak Düzeni.

Fotoğraf 33. Kuş Evleri.

Fotoğraf 34. Güney Cephe.

Fotoğraf 35. Batı Cephenin Bitişik Yapı İle Bir Arada Bulunuğu.

Fotoğraf 36. Hazire

Amasya Saraçhane Camii

Fotoğraf 37. 1 numaralı Mezar

Fotoğraf 38. 2 Numaralı Baş ve Ayak Taşları.

Fotoğraf 39. 3 Numaralı Baş ve Ayak Taşları

Fotoğraf 40. 4 Numaralı Baş ve Ayak Taşları.

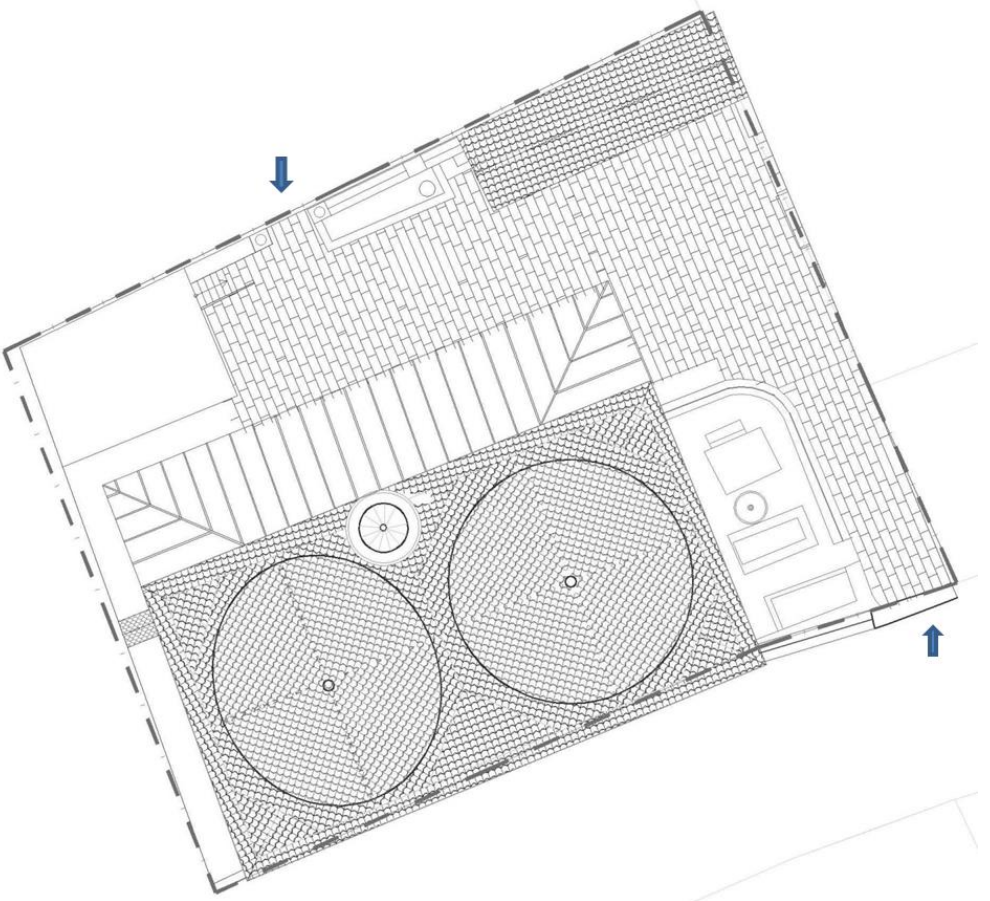
ŐEKİLLER

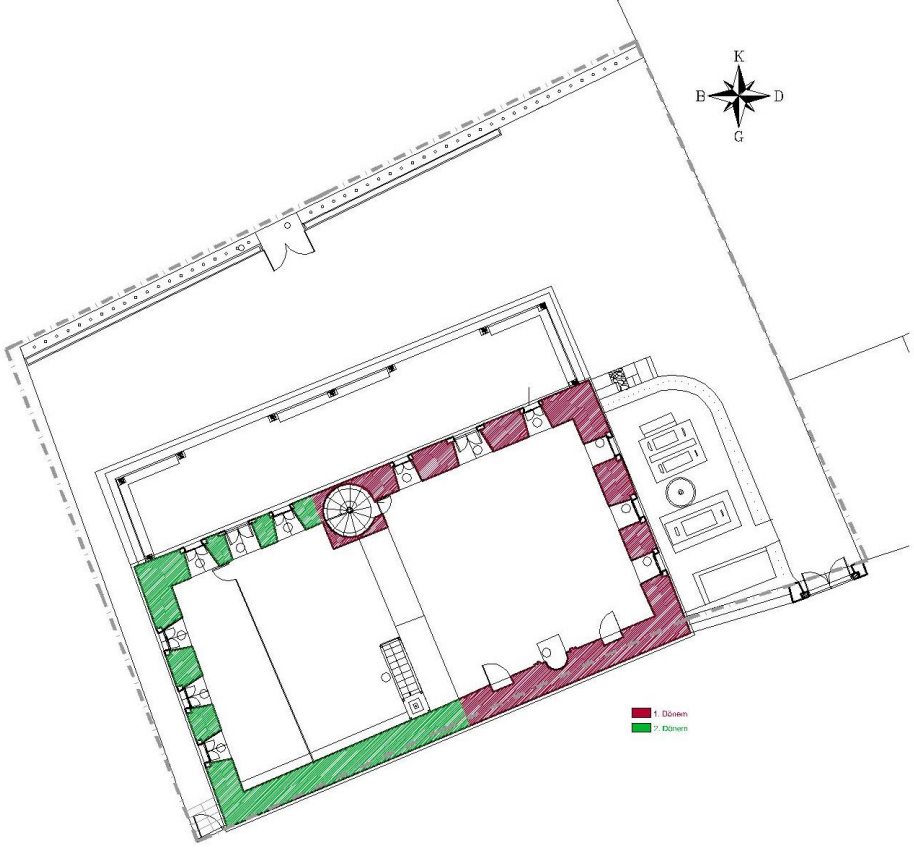
Şekil 1. Gabriel'in 1934 yılına Ait Amasya Yerleşim Planı.⁵³

⁵³ Albert, Gabriel, ,MonumentsTurcsd'Anatolie II Amasya – Tokat – Sivas, E.dBoccard, Paris, 1934.

Amasya Saraçhane Camii

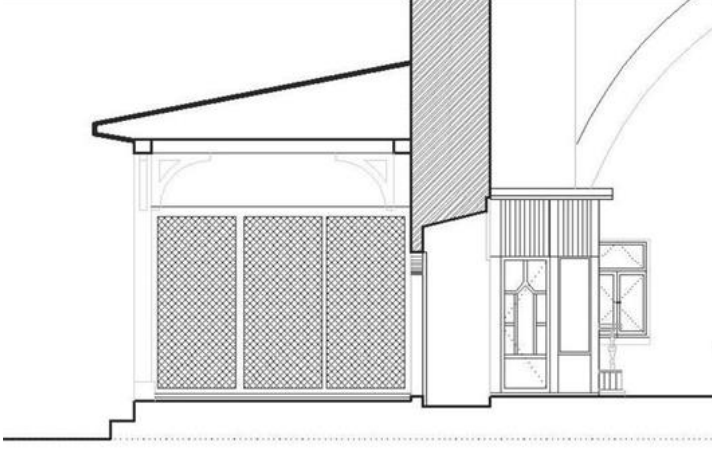
Şekil 2. Vaziyet Planı.

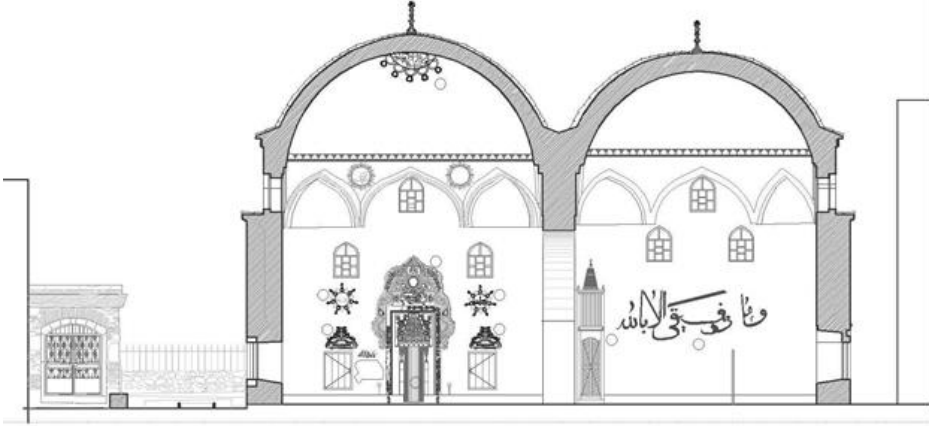
Şekil 3. Saraçhane Camii Restitüsyon Planı, Bordo: 1. Dönem; Yeşil: 2. Dönem

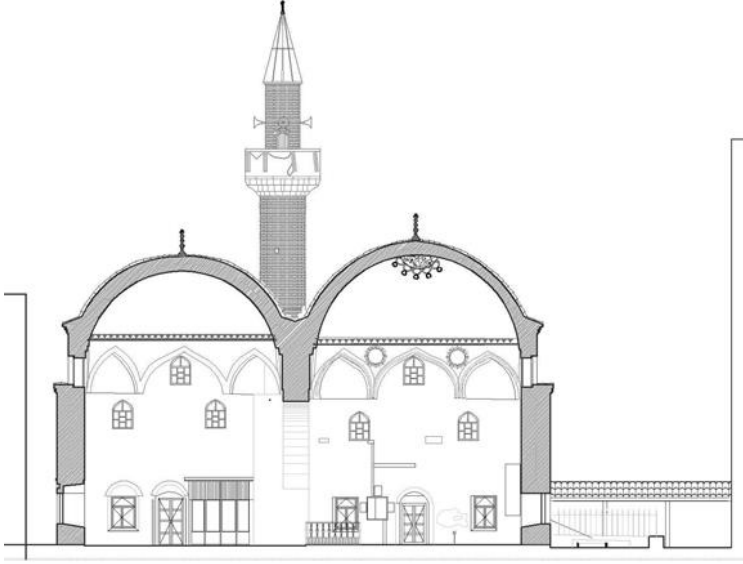
Amasya Saraçhane Camii

Şekil 4. Rölöve, Son Cemaat Yeri Kesiti.

Şekil 5. Rölöve 6-6 Kesiti, İç Mekân Güney Duvar.

Şekil 6. Rölöve 5-5 Kesiti, İç Mekân Kuzey Duvar.

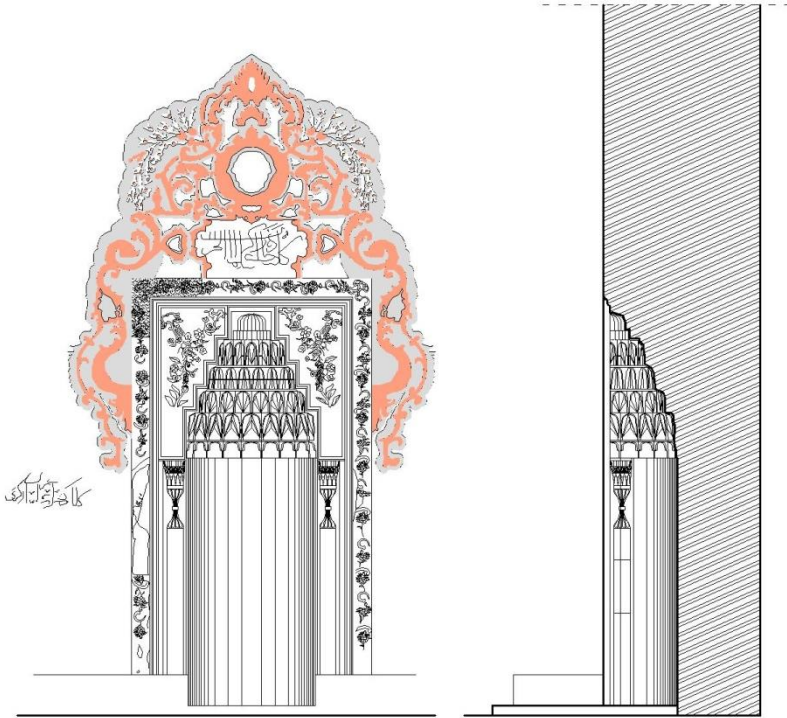
Şekil 7. Rölöve 2-2 Kesiti

Şekil 8. Rölöve 3-3 Kesiti.

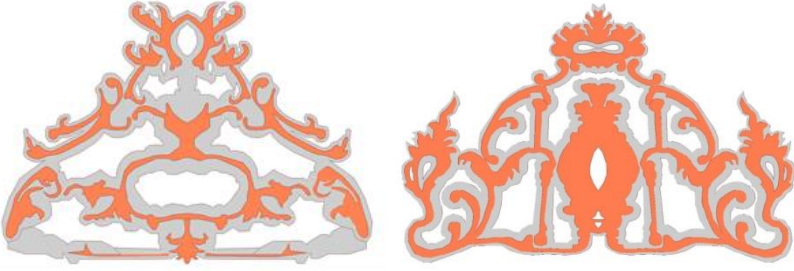
Amasya Saraçhane Camii

Şekil 9.Tromplar Arasında Kalan Üçgen Boşluklar Üzerindeki Madalyonlu Yazılar.

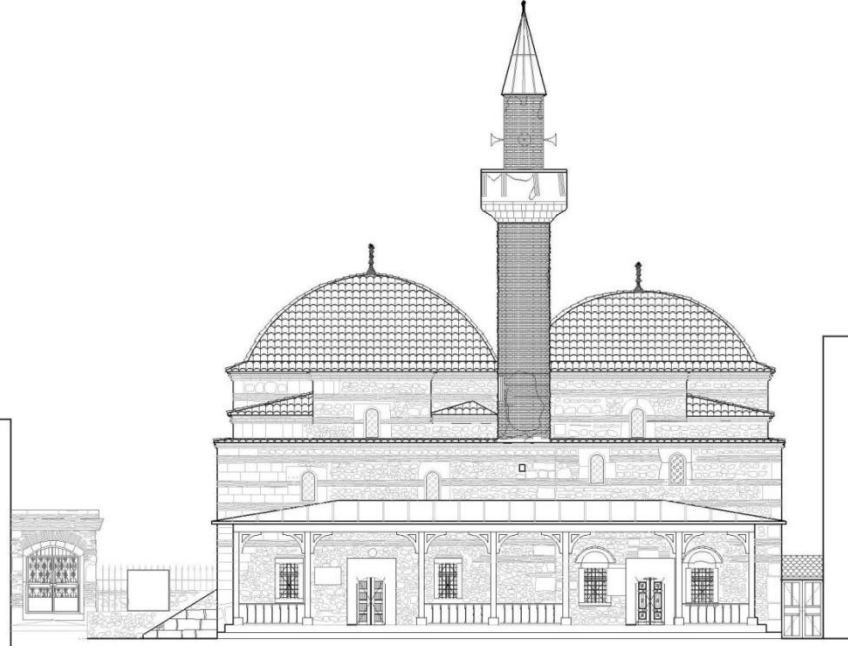

Şekil 10.Mihrap.

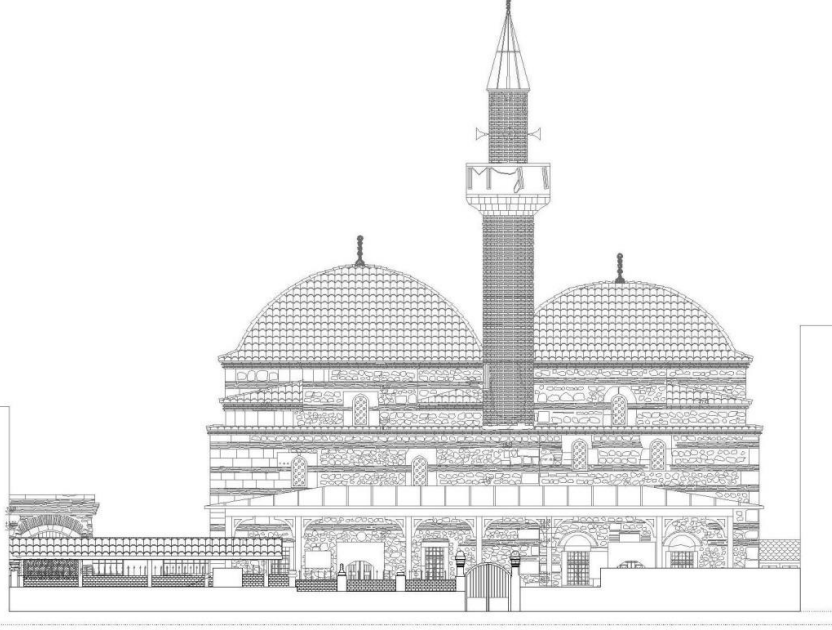
şekil 11. GÜneydeki Ahşap Kapakların Üst Kısmını Hareketlendiren Alınlık Bezemesi.

şekil 12. Doğudaki Pencereilerin Üst Kısmını Hareketlendiren Alınlık Bezemesi.

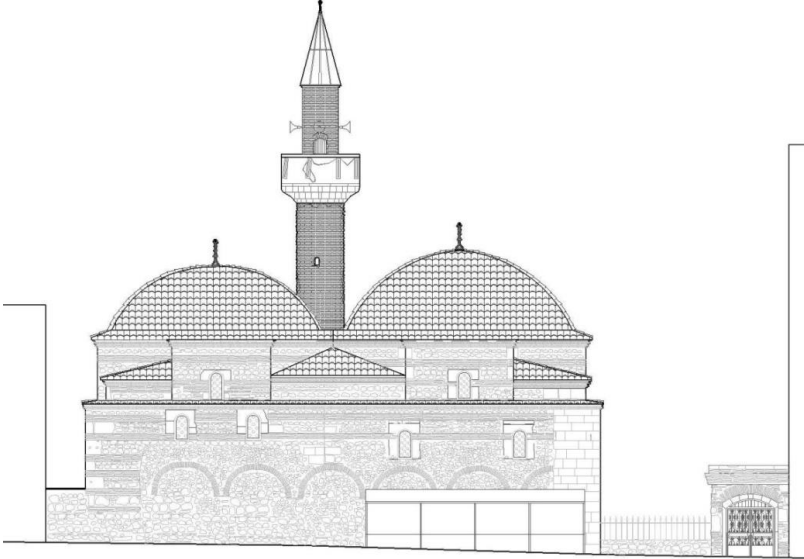

şekil 13. Kuzey Cephe.

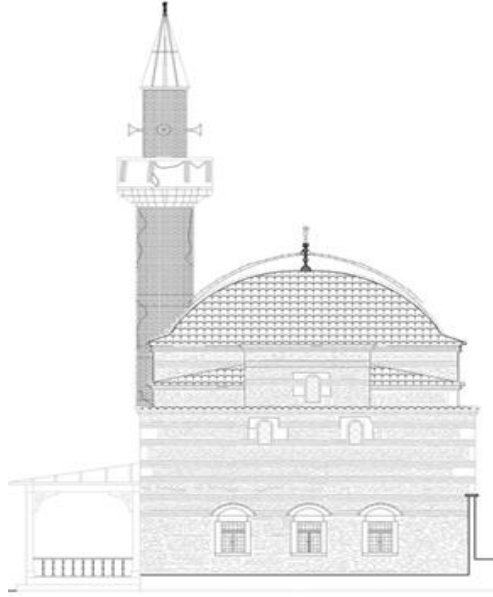
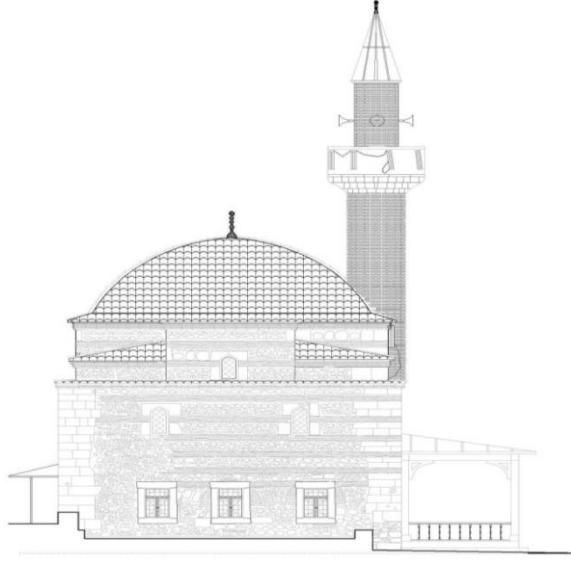
Amasya Saraçhane Camii

Şekil 14. Yoldan Bahçe Duvarı ile Birlikte Kuzey Cephe.

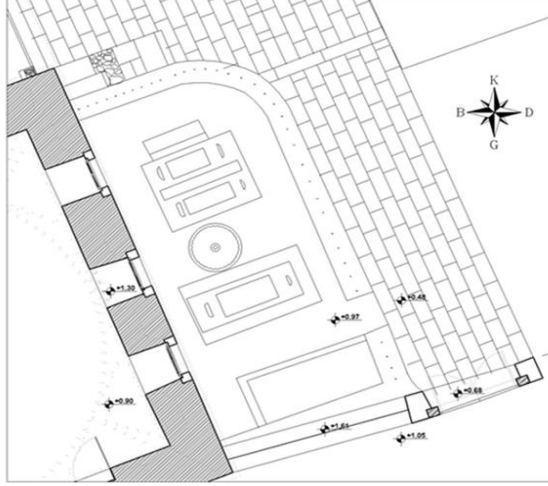

Şekil 15. Güney Cephe.

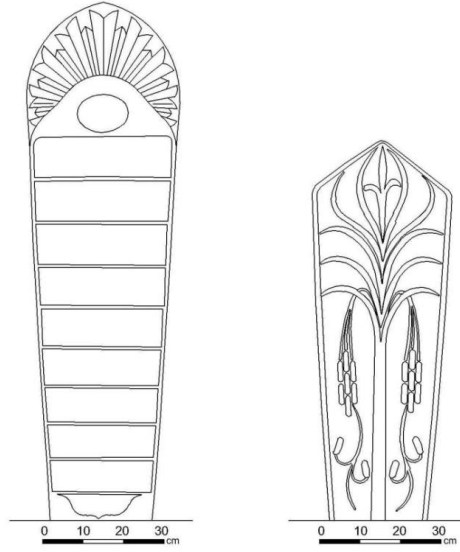

Şekil 16. Doğu Cephe.
Şekil 17. Rölöve Batı Cephe.

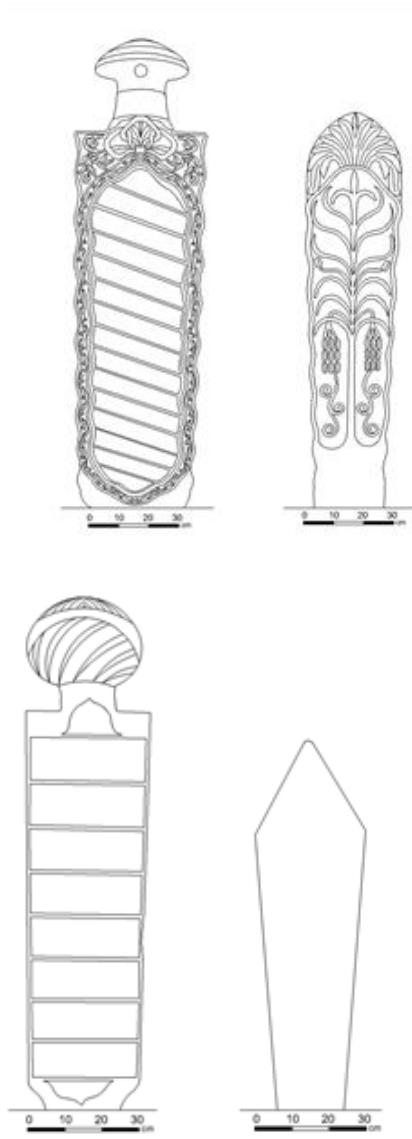
Amasya Saraçhane Camii

Şekil 18.Hazire Planı.

Şekil 19. 2 Numaralı Baş ve Ayak Taşları.

Şekil 20. 3 Numaralı Baş ve Ayak Taşları.
Şekil 21.4 Numaralı Baş ve Ayak Taşları.